

Vuorossa stressitön lapsuus

Nina Sajaniemi

Opettajankoulutuslaitos, varhaiskasvatuksen koulutus

Varhais(erityis)kasvatuksen tutkimusryhmä

- **Nina Sajaniemi**, varhaiskasvatus, kehitysneuropsykologia
- **Eira Suhonen**, erityisvarhaiskasvatus
- **Alisa Alijoki**, erityisvarhaiskasvatus
- **Minna Törmänen**, erityispedagogiikka, musiikki
- **Elina Kontu**, varhaiserityiskasvatus, musiikki
- **Risto Hotulainen**, erityispedagogiikka
- **Mari Nislin**, tohtorikoulutettava, työyhteisö, työhyvinvoiti
- **Jukka Mäkelä**, tohtorikoulutettava, lastenpsykiatria
- **Marjatta Kalliala**, varhaiskasvatus, yhteiskuntatieteet
- **Heidi Harju-Luukkanen**, ruotsinkielinen varhaiskasvatus

LASSO- HyPe hankkeet

- Taaperot päiväkodissa
 - FinnBrain: alkava yhteistyö
- Erityisryhmät
 - Laatu, sitoutuminen, erityispedagogiset interventiot, vaikutukset lapseen, stressi
- Päiväkodit työyhteisönä
 - Työn kuormittavuus ja työnimu, aikuisten sitoutuneisuus yhteydet aikuisten stressiin, sen vaikutukset lapseen
- Kiusaamisilmiö päiväkodeissa
 - Kiusaamisen esiintyvyys, siihen liittyvät tekijät, siihen puuttuminen
- Ruotsinkieliset päiväkodit

Kotihoito tai päivähoito?

- Useat tutkimukset ovat esittäneet, että päivähoito on lapselle pahasta
- Pitkät hoitopäivät ja varhaisten vuosien kodin ulkopuolinen hoito koetaan erityisen ongelmalliseksi
- Vaikuttaa sosiaalisiin taitoihin, aggressiivisuuteen, tottelemattomuuteen aikuisten kanssa, käyttäytymiseen, vanhempiin kiinnittymiseen

Kotihoito vai päivähoito?

- Tutkimukset osoittavat myös, että lapset hyötyvät päivähoidosta
- Paremmat kognitiiviset ja kielelliset tulokset
- Jotkut tutkimus osoittavat, että lapset kiinnittyvät paremmin vanhempiin
- Päiväkodeissa toteutetut interventiot osoittavat pitkäaikaisia parannuksia usealla alueella (vähemmän riippuvuutta sosiaalipalveluista, parempi fyysinen ja psyykinen terveydentila, paremmat koulutukselliset saavutukset, vähemmän rikollisuutta jne)

Laatu ratkaisee

- Laatu 1: Lasten väliset suhteet
- Laatu 2: Lasten kunnioitus
- Laatu 3: Yhteistyö perheiden kanssa
- Laatu 4: Henkilökunnan vuorovaikutus
- Laatu 5: Suunnittelu ja arviointi
- Laatu 6: Oppiminen ja kehitys

Laatu ratkaisee

- Päivähoitoa on kehitetty aikuisen näkökulmasta
 - Sosiaalityön diskurssi, päivähoito palvelujärjestelmänä
 - Haavoittuvat perheet
- Päivähoidon ennaltaehkäisevä vaikutus
 - Laadukas, lasten hyvinvointia vahvistava pedagogiikka
- Päivähoito on keskeinen kehitysympäristö
 - Aivot kehittyvät ”kohisten” varhaisvuosien aikana

Haaste tulevaisuudelle

- Mikä osuus päiväkotiympäristöllä on kehityksen suuntautumisessa
- Eriarvoisuus on lisääntynyt, kouluosaaminen on heikentynyt
 - Kuitenkin: pedagoginen ajattelussa ja pedagogiikan kehittämisessä on jo vuosia korostettu lasten vahvuuksia, kompetenssia ja itsetunnon kehittymistä
 - Eriarvoisuuden lisääntyminen näkyy jo varhaisvuosien aikana

Yleistä kehityksestä

- Ihminen on biologinen olento
 - Evoluutiohistoria, mielen ”kehollisuus”
- Ihminen on sosiaalisin kaikista lajeista
 - Kiinnostus toisten välisiin suhteisiin
 - Synnynnäinen tieto, että toista kuuluu auttaa
- Kehityksen kausaalisuus
 - Kaikkia muuttujia ei tunneta, alkuarvoja ei tiedetä
 - Kehitys ei ole determinismiä

Ihminen on yhdessä kannatetun kasvatuksen laji

- Jokapäiväisestä kanssakäymisestä syntyy psyykkisiä rakenteita
 - Koti, päiväkot, sukulaiset, ystävät
 - Jokainen ihminen on potentiaalisesti tärkeä koko elämänkaaren ajan
- Kiintymyssuhteet on ymmärretty rajallisesti
 - Lapsi hyötyy useasta häneen sitoutuvasta aikuisesta
- Hoitavan aikuisen valmius kuulla lasta on keskeinen

Ihmisen sosiaalinen ainutlaatuisuus

- Ihmislaji on ohjelmoitu sosiaaliseen kanssakäymiseen
 - Sosiaaliset aistit
- Synnynnäinen valmius havaita intentioita ja merkityksiä
- Ihmislaji on aloitteellinen jo syntymästä lähtien
 - Aloitteet turvan saamiseksi, toiminnalliset aloitteet, vuorovaikutuksen aloitteet

Varhaiskasvatus

- Varhaiskasvatus on painottanut hoivaa ja huolenpitoa
 - Sosiaalityön näkökulma
 - Tärkeää, ei kuitenkaan riittävää
- Pienen lapsen aloitteellisuus ja aktivointi on jäänyt vähemmälle huomiolle
 - Sitoutuminen, jakaminen, vahvistaminen
- Hyvä kasvattaa hyvää

Varhaisten kokemusten voima

- Varhaiset kokemukset ovat yhteydessä hyvinvointiin tai sen puutteeseen
 - Henkinen tai fyysinen pahoinpitely
 - Vanhempien ristiriidat, epäjohtonmukaisuus
 - Emotionaalinen laiminlyönti
- Hyvinvoinnin puute aikuisuudessa:
 - Depressiot ja ahdistushäiriöt
 - Päihteiden väärinkäyttö
 - Sydän – ja verisuonitaudit, diabetes, ylipaino

Miksi varhaiset kokemukset vaikuttavat:

- Varhaiset kokemukset vaikuttavat yksilöllisiin eroihin hermostollisessa ja hormonaalisessa stressivasteessa
- Poikkeava stressivaste on taustalla kaikissa seuraavissa
 - Depressiot ja ahdistushäiriöt
 - Päihteiden väärinkäyttö
 - Sydän – ja verisuonitaudit, diabetes, ylipaino

Poikkeava stressivaste

- Lapsilla (ja aikuisilla) poikkeava stressivaste on taustalla ainakin seuraavissa:
 - Tarkkaavaisuushäiriöt
 - Käytöshäiriöt
 - Ahdistushäiriöt
 - Masennus
 - Kasvuhäiriöt

Miksi stressi on tärkeää

- Stressi on elimistön biologinen valpastumisjärjestelmä
 - Biologinen vaste kun fysiologisessa tasapainossa tapahtuu muutos – itseään suojaava käyttäytyminen aktivoituu, turvaa hakeva käyttäytyminen aktivoituu
- Stressijärjestelmä aktivoituu uhkatilanteissa
 - Uhka on poikkeama tavanomaisessa ärsykeympäristössä
 - Uhka vaihtelee todellisesta vaarasta potentiaalisesti positiiviseen oppimiskokemukseen

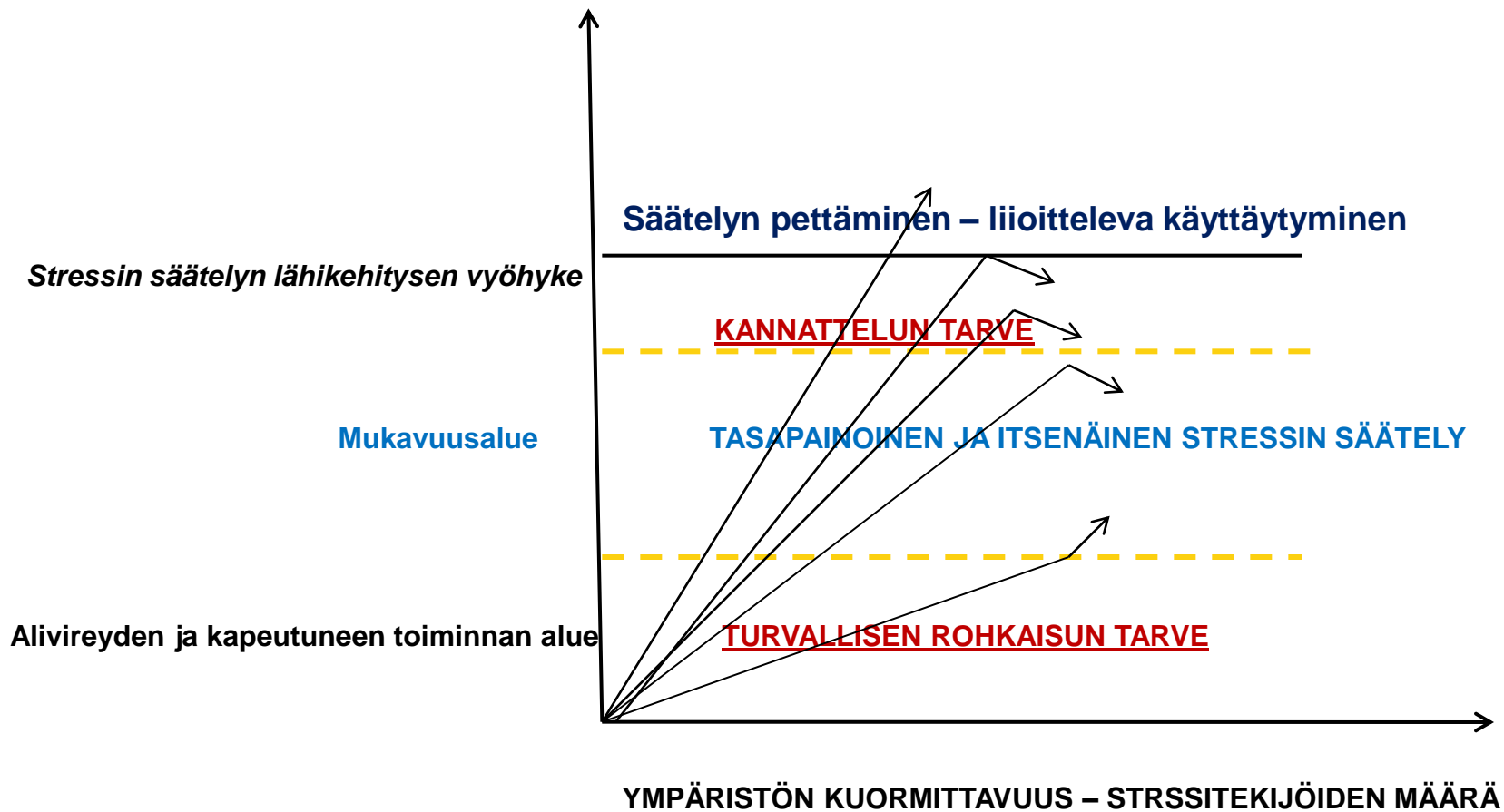

Pyrkimys vakauteen

- Biologinen vaste tuntuu kehon reaktiona – olon muutoksena
 - Kokemus reaktioista vaihtelee negatiivisesta positiiviseen
 - Tunnetila – tieto tunteesta – päällysrakenteena – kulttuurisen ympäristön määrittämä
- Biologisen vasteen (stressin) tyynnyttäminen palauttaa vakauden
 - Olojen sietämisen oppiminen
 - Jokaisella oma ”mukavuusalueensa”

AIVOJEN ÄRSYKEVIRTA

Manteliumake

- Manteliumake on aivojen hälytin, joka laukeaa kun koetun uhkan tilanteessa
 - Neurobiologinen kypsyminen hidasta
- Herkkyys serotoniinille - serotoniinituotanto epigeneettisesti säädeltyä
 - (5-HTTP polymorfismi, lyhyt ja pitkä promoottorialueen alleeli)
 - Kytkeytyy temperamenttieroisiin

Mitä tapahtuu kun manteliumake hälyttää

- SAM - systeemi (sympaattinen hermosto – lisämunuaisydin)
 - Adrenaliini-nimisen stressihormonin vältyminen ja leviäminen verenkierron mukana kaikkialle elimistöön
 - Taistele – pakene
- HPA – systeemi (hypotalamus – aivolisäke – lisämunuaiskuori)
 - Kortisoli-nimisen stressihormonin välittyminen lisämunuaiskuoresta
 - Kulkeutuu aivoihin

-
- Hermosolut tunnistavat kortisolin – hippokampuksessa paljon kortisolitunnistimia (Gunnar 2007)
 - Ykköstyypin tunnistimet (mineralokortikoidit)
 - Reagoivat pienelle määrälle kortisolia
 - Perustaso, mahdollistaa aktiivisen toiminnan
 - Kakkostyypin tunnistimet (glukokortikoidit)
 - Reagoivat kun kortisolin pitoisuus pysyy korkeana

Kehityksen ja oppimisen tausta

- Supermuovautuvat aivot
 - Sekä hyvässä että pahassa
- Aivot ohjaavat käyttäytymistä vastaanotetun informaation perusteella
 - Tavoitteena mukautuminen ärsykeympäristöön
 - Aisti-informaatio: ympäristöaistit, kehoaistit, sosiaaliset aistit

Stressin säätely ja aivojen kehitys

- Keskushermoston kemiallinen ympäristö vaikuttaa merkittävästi aivojen kehitykseen
 - Kortisolilla on vahvoja aivovaikutuksia
- Liian suuret kortisolimäärät vahingoittavat aivojen kehitystä oppimista, muista ja ajattelua säätelevillä alueilla:
 - Etuotsalohkon toimintaa säätelevät alueet
 - Emootioita säätelevät alueet
 - Muistitoimintoja säätelevät alueet

Aivot kehittyvät asteittain

- Kolme kehityksellistä kerrosta
- **Kokeva pohjataso**
 - Taistele, pakene, jähmety
- **Tunteva välitaso (limbinen järjestelmä)**
 - Toimi tunteiden mukaan
- **Ajatteleva ylätaso (otsalohkon alueet)**
 - Yhdistele, harkitse, päätä, pohdi

Päivähoidon siirtyminen stressaa lasta

- Päiväkotielämä kuormittaa ja kehittää
 - Päivän pituus, sosiaalisten kontaktien määrä
 - Päivärytmiin sopeutuminen, rajoitukset
 - Virikkeiden määrä, aistikanavien ylikuormittuminen
- Olojen säätelyjärjestelmä käynnistyy - turvaa etsivä käyttäytyminen aktivoituu – stressitaso nousee
- Turvaa etsivän käyttäytymisen aktivoituminen näkyy monella eri tavalla

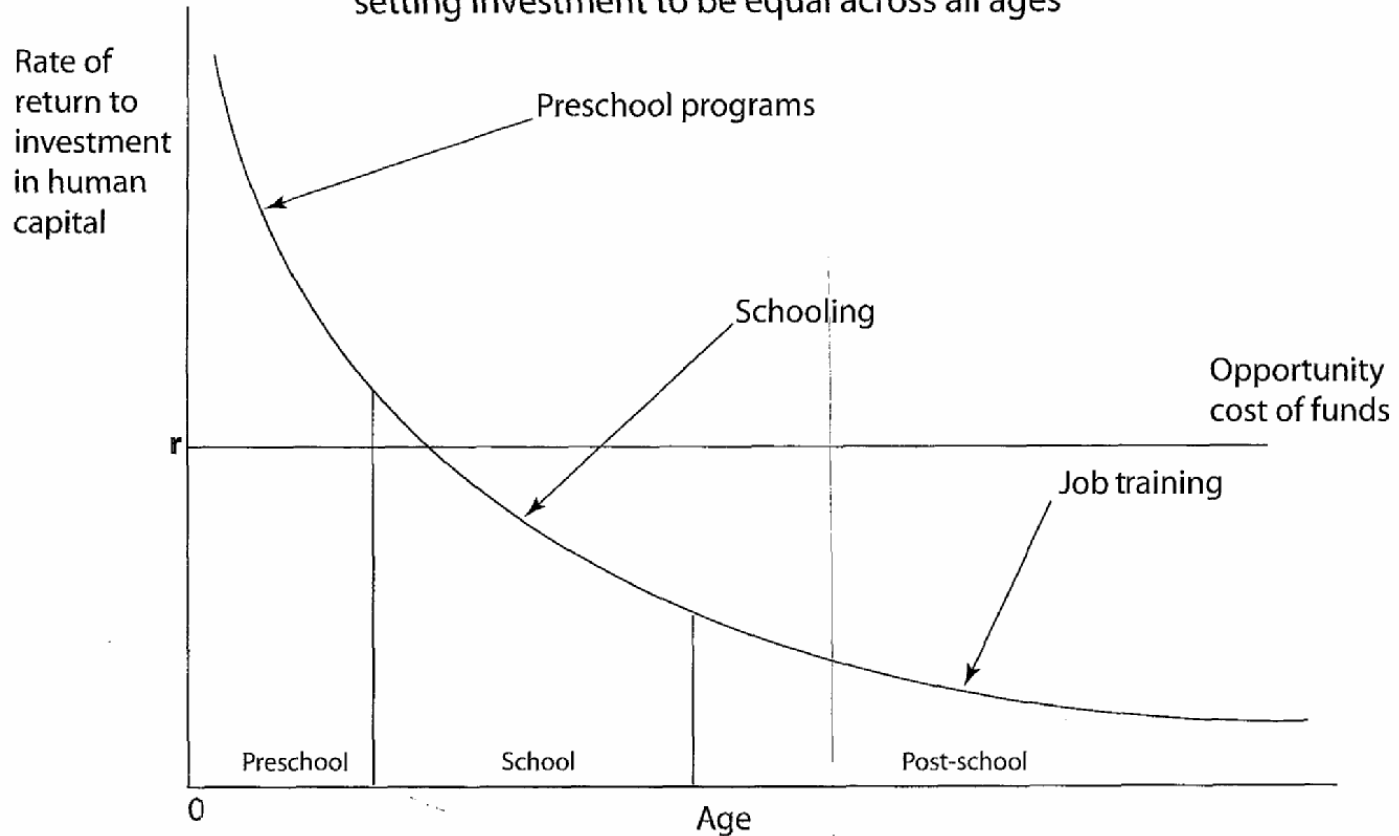

-
- Jos lapsi kokee olevansa hyljeksitty, turvaton, ei-toivottu, hermostunut:
 - He ovat biologisesti stressaantuneita, joka tarkoittaa
 - He eivät opi
 - Jännittävät, haastavat ja kehityksellisesti asianmukaiset aktiviteetit stressaavat heitä enemmän ja tämä johtaa negatiivisiin tuloksiin myöhemmin

Figure 7

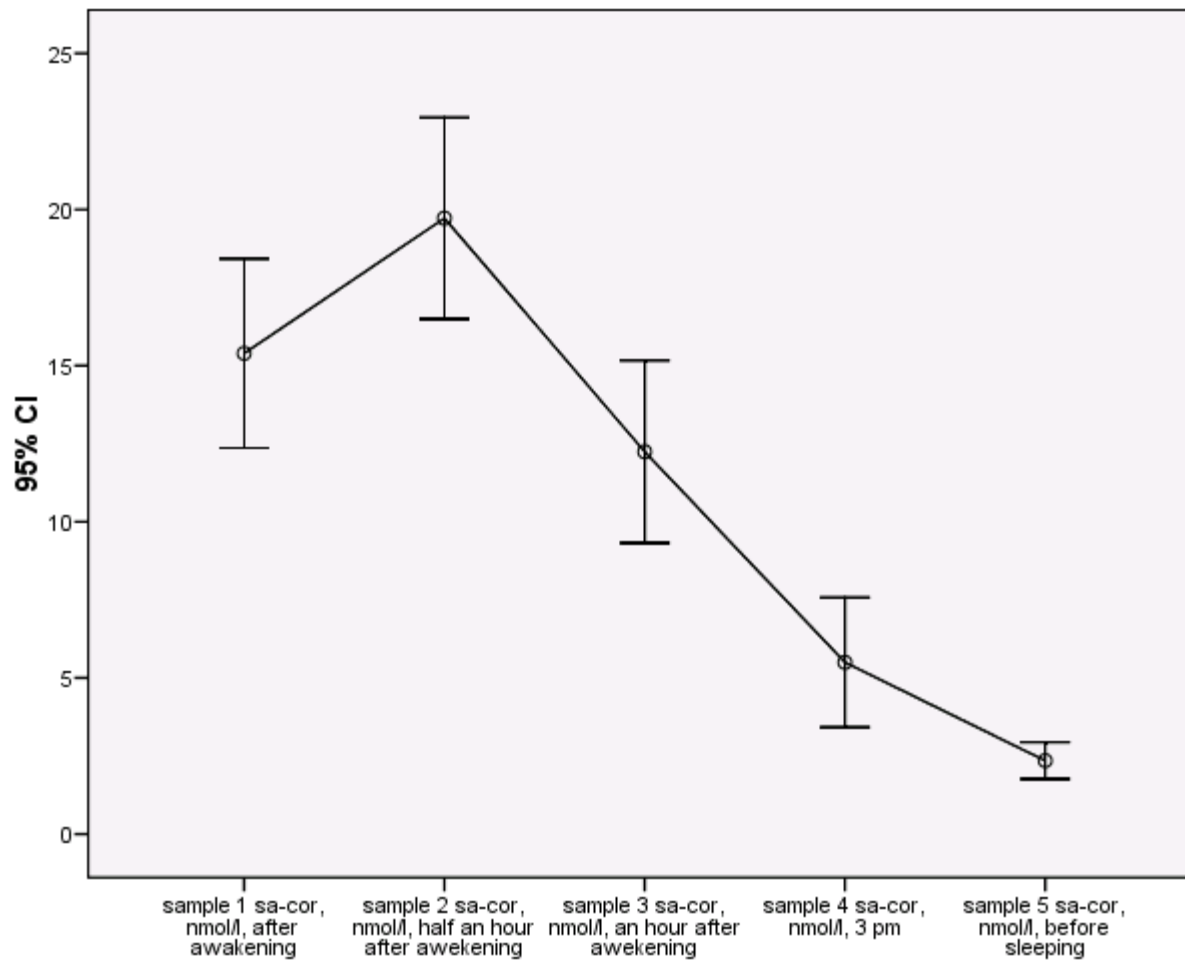
Rates of return to human capital investment initially setting investment to be equal across all ages

Rates of return to human capital investment initially setting investment to be equal across all ages

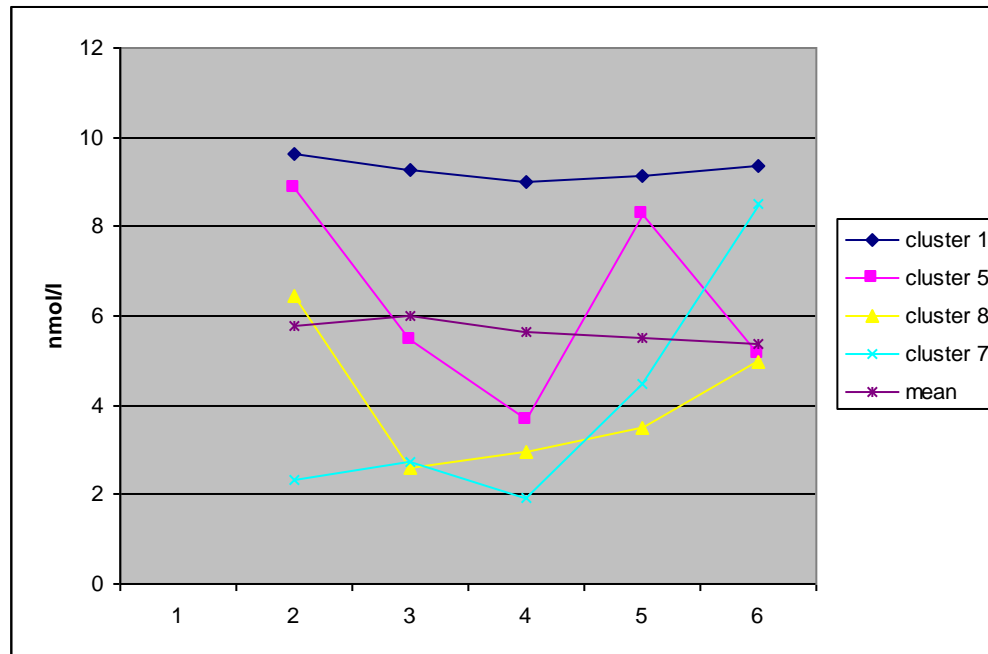

Kortisolin päivittäiset arvot

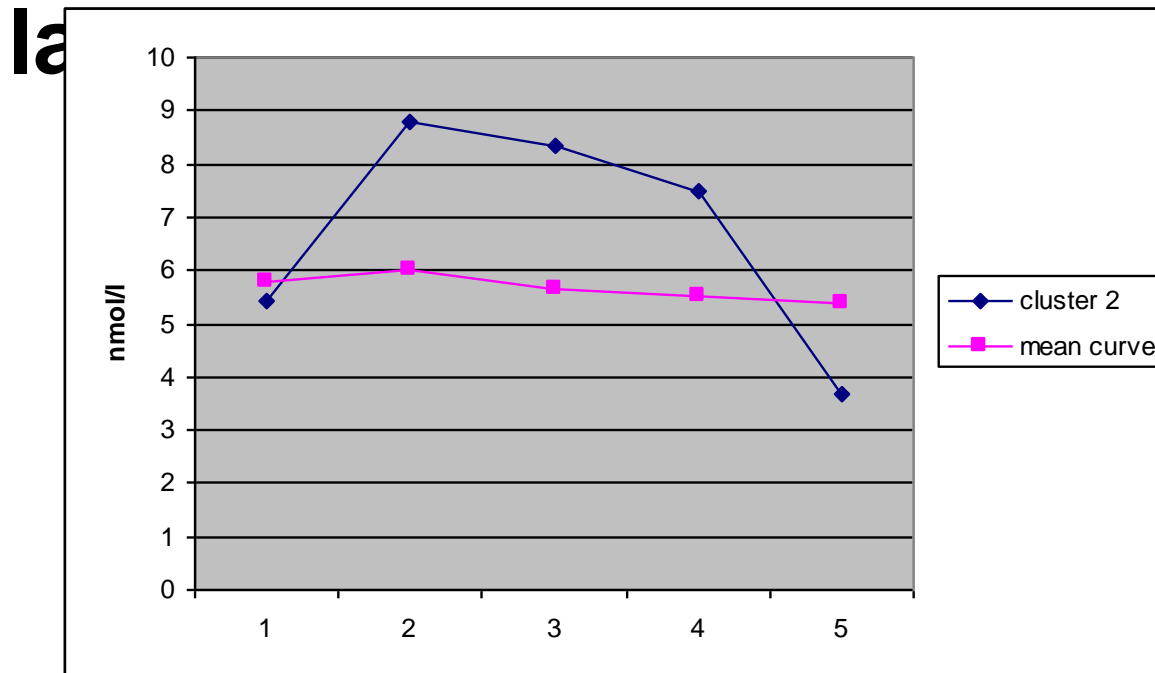

Tyypillisestä käyrästä poikkeavat klusterit

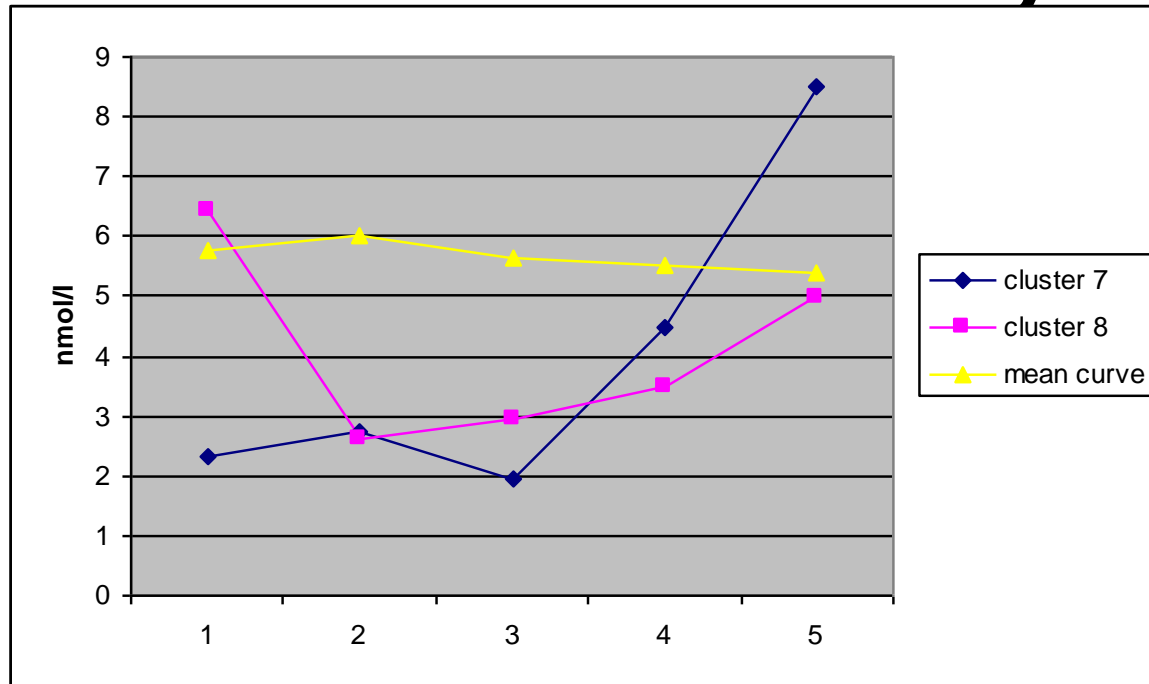

Yhden klusterin (n = 19) merkitsevä yhteys toimintaympäristön heikkoon

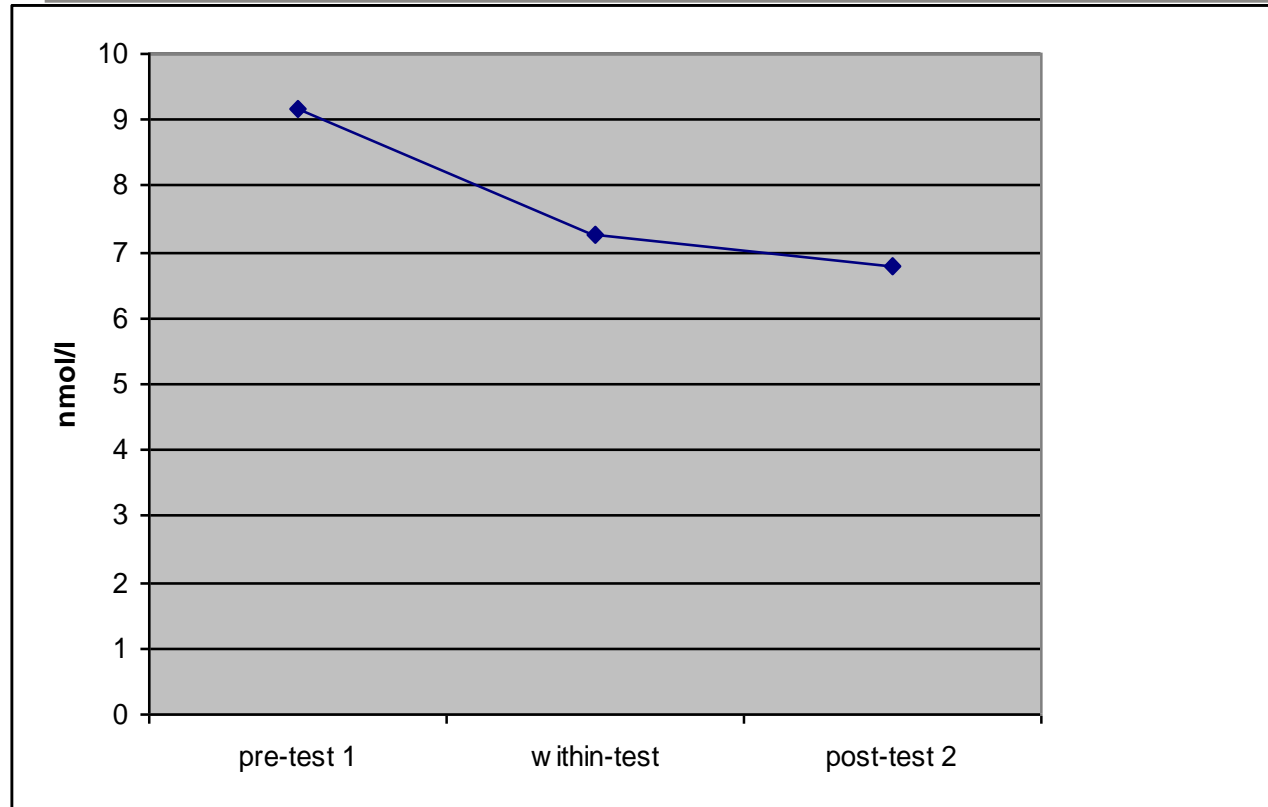

Kahden klusterin (n = 23, n = 16) merkitsevä yhteys korkealaatuiseen tiimityöhön

Kortisoliarvot ennen ja jälkeen kognitiivista tilannetta

Alfa-amylaasiarvot ennen ja jälkeen kognitiivista tilannetta

